

Mark Haddon in Simon Stephens

## Skrivnostni primer ali kdo je umoril psa

Drama SNG Maribor

Stara dvorana SNG Maribor, 27. 2. 2019 ob 11.00

15-letni matematični genij Christopher John Francis Boone sedem minut čez polnoč na dvorišču sosede Eileen Shears v domačem Swindonu najde njenega kodra Wellingtona popolnoma mrtvega – prebodenega z vrtnarskimi vilami. Po zgledu vzornika Sherlocka Holmesa se mladi detektiv odloči ta primer temeljito raziskati in odkriti morilca.

Christopher, ki po smrti matere živi z očetom, ima Aspergerjev sindrom, sam pravi, da ima rad pse, najraje od vsega pa matematiko in logiko (zna naštetih praštevila do 7.507!), pozna vse države sveta in njihove prestolnice. Ne prenese dotikanja, boji se hrupa in gneče, ne razume večer in metafor, ne mara rumene in rjave barve, sovraži laži, in da se raznovrstna hrana dotika na krožniku. Preiskovanje 'primerja Wellington' obrne njegov svet na glavo: po začetnih nespornostih (posredi je tudi vzgojna aretacija) odkrije najhujše laži za domačimi vrati in strah ga prisili v beg. Po zmešnjav polni londonski pustolovščini se reči umirjajo, Christopher opravlja maturo iz matematike na višjem nivoju. Dobi najvišjo oceno in načrtuje izpite iz drugih predmetov, ki mu bodo omogočili študij na univerzi – nič ga ne more ustaviti, saj je razrešil umor, našel domnevno mrtvo mamo, sam potoval po velikem mestu in napisal to zgodbo. Z dodatkom.

### Poskus individualnih zapisov po skupnem pogovoru

#### JULIJA

*Skrivnostni primer ali kdo je ubil psa* je vsekakor »drugačna« predstava, ki v gledalcu prebudi empatijo in ga opomni na povezano skupnost, ki jo sestavljamo ljudje. Christopher ima Aspergerjev sindrom, vendar ga zgolj to dejstvo ne dela drugačnega od ostalih. Tujost občuti, ker so ljudje okoli njega sovražni in nevedni. V predstavi ga odlično upodobi Matevž Biber, ki s svojo pronicljivo natančnostjo skozi predstavo uporablja nenavadne kretnje in jim daje globlji pomen. Ker Christopher živi z neuravnovešenim očetom, ki se mu zlaže, da je njegova mama mrtva, se njegova nesreča večja, na srečo pa vedno najde uteho v logiki in številkah. Celotna zgodba se razvija okoli osrednjega dogodka – umora sosedinega psa Wellingtona. Ker ga prav Christopher najde umorjenega, se detektivsko poda na lov za morilcem. Skozi detektivsko akcijo odrska adaptacija izhodiščne knjige (romana) ne oskubi, ampak ji doda novo vrednost.

Najbolj se me je dotaknil prizor, ko se prostor zatemni, viden je le odsev vrteče disko krogle: ta prizor nas vse gledalce nekako zbliža. Ker je predstava namenjena tudi otrokom, je vzpostavljeno odlično razmerje privlačnih scenskih elementov za otroke in bogatih metafor za odrasle. Med prizori sem razmišljala, da je veliko pozornosti namenjene kostumom, barvam in izvornim rekvizitom, ki se zasidrajo v spomin odraslih prav tako kot otrok. Predstavo smo si ogledali skupaj z osnovnošolci in smo zato lahko bili priča njihovim zabavnim reakcijam, saj za razliko od odraslih svojih čustev večinoma ne skrivajo. Njihovi glasni odzivi so bili dodatna indikacija, da predstava na odru deluje in se lahko dotakne vseh generacij. Tudi igralci skozi dogajanje delujejo povezano in sestavljajo odličen kolektiv, ki je še kako kos svetovni uspešnici.

Največjo pohvalo namenjam režiserki Mateji Kokol, ki je uspela občutek odtujenosti in drugačnosti predstaviti na iskren in boleč način, ki ga prekrije občutek povezanosti in ljubezni.

## **SARA**

Predstava *Skrivnostni primer ali kdo je umoril psa* ne odpira le vprašanja, kako v družbi delujejo otroci z Aspergerjevim sindromom, ampak se osredotoča na drugačnost nasploh. Glavno vlogo Christopherja je izjemno odigral Matevž Biber in predstavil funkcioniranje v družbi, ki je zaradi drugačnosti mnogokrat izjemno oteženo. Stalna prisotnost vseh igralcev na odru daje občutek, da Christopher ne samo nima zasebnosti, ampak je tudi njegova glava vedno polna misli.

Čeprav smo si predstavo (op. u.: prvič) ogledali v Stari dvorani, in ne na Malem odru, sem se popolnoma vživela v Christopherja, v njegovo doživljanje in občutenje, zdelo se mi je, da je celotna atmosfera v dvorani intimna. Posebej izpostavljam prizor Christopherjevega monologa, »lebdečega v vesolju«. Pri tem prizoru sem dobila občutek, da celotna dvorana diha skupaj s Christopherjem in da njegova drugačnost sploh ni več pomembna ...

Meni osebno najljubši v tej predstavi so simultani prizori, npr.: ko Christopher piše v svoj rdeči zvezek, hkrati pa to iz »istega« dnevnika bere učiteljica; ko Christopher bere mamina pisma, hkrati pa jih ona »piše« naglas. Zdi se mi, da se ta metoda pogosto uporablja v filmih in učinkovito ponazarja povezanost vseh reči, tudi tesen odnos med posameznikom in svetom.

## **DAVORIN**

Predstava *Skrivnostni primer ali kdo je umoril psa* sporoča, da se lahko tudi »posebni« otroci vključijo v družbo enako kot tisti brez posebnosti, da jih družba ne bi smela podcenjevati in jih zavračati. Mladi Christopher ima Aspergerjev sindrom in skozi zgodbo želi raziskati umor psa. Matevž Biber, ki blesti v tej vlogi, skozi celotno predstavo drži koncentracijo in s svojo izvrstno igro prikazuje motnjo, ki Christopherju onemogoča učinkovito komuniciranje in bivanje v širšem okolju. Skozi vse ovire, ki se mu nastavljajo, težko razume posamezna dejstva, želi pa jih urediti in si jih razložiti na sebi razumljiv način (npr. mamina »posthumna« pisma, ki jih ureja in jih kar naprej premešča v enakem zaporedju). Tako početje in konstanten nemir ljudje okoli njega težko razumejo.

Režiserka to še močneje izpostavi z izbiro kostumov, policaj je recimo oblečen v rumeno, kar Christopherja močno zmede in v njem zbuja paniko, zato zabrede v težave. Tudi vsi liki so dramaturško tako zasnovani, da Christopherju ne pustijo zasebnega prostora (to je moč videti, ko se mu soseda nenehno približuje in govori vanj, on pa se čuti vse bolj ogroženega). Stisko lahko razberemo na njegovem obrazu in v kretnjah. Predstavo smo si sicer (op. u.: prvič) ogledali v Stari dvorani, ki ne ponuja tako intimnega prostora kot njen matični Mali oder, pa vendar smo imeli občutek, kot da se premikamo skupaj s Christopherjem. Zdelo se mi je, da smo kar naenkrat v dnevi sobi, kjer njegov oče gleda tekmo, na vrtu pred hišo sosede ali na vlaku. Ta občutek vključenosti pomaga zgodbo gledati skozi oči Christopherja in ustvarjati lastno shemo občutij.

Scena je oblikovana izredno učinkovito, saj nima samo ene sporočilne naloge, temveč skozi predstavo dobiva več in več pomenov in vlog. Tabla, ki jo vidimo v ozadju, nenehno spremlja dogajanje, saj se vmes nanjo riše pot do matere v London, uporabljena je za prikaz čustev (emotikoni so na tabli že od samega začetka), navzočnosti drugih ... Zelo zanimivo sredstvo, ki pa si ga ne znam popolnoma interpretirati, je časopis, ki ga mati polaga Christopherju kot nekakšno pot, ko pride k njej v London (ker je v Londonu

deževno? ker časopis glasno govori kot ves kaotični svet, ki Christopherju odmeva v glavi?). Tudi kostumi so premišljeno in večfunkcijsko izbrani: kostum profesorja in maminega ljubimca je npr. isti suknjič, ki se samo obrne. Vendar ne gre samo za obračanje kostuma, ob menjavi se spremeni tudi stanje v liku, kar Matija Stipanič odlično in hipno izvede. Njegova menjava kostuma privede tudi do menjave odrske prezenca in posledično do drugačne dinamike v prizoru.

Lepo je prikazan tudi odnos med učiteljico in Christopherjem, saj mu hoče Shioban pomagati in ga podpira pri odločitvah. Predstava zanimivo prikaže materino izgubo materinske vloge, ki jo prevzame oče. Mati, ki za otroka nima nobene potrpežljivosti, se preda in odseli. Tudi učiteljica delno nadomešča odsotno mater, a je ne more zamenjati – Christopher ni njen sin, ne more se preseliti k njej.

Nenavaden je tudi odnos z očetom: oče bi za otroka naredil vse, da bi ga zaščitil, zato mu hoče preprečiti raziskovanje umora, saj je on umoril psa in ve, da bi Christopherja, ki ima rad pse, to zelo prizadelo. Oče s svojimi lažmi povzroči še več (sicer nenamerne) škode. Izrazito močan prizor je med očetom in Christopherjem, ko oče sedi pred vrati (zid ponazarjajo vsi igralci, ki stojijo stikoma drug ob drugem) in se skuša skozi zaprta vrata pogovarjati s sinom. Skozi izgovorjene besede čutimo njegovo kesanje in žalost, razdor poudarja »živi zid« med njima. Oče Christopherju kupi psa in upa, da se mu bo lahko oddolžil. Christopherjeve sanje, ki jih ponovi večkrat, so v meni pustile močan pečat, opiše jih tako željno in nazorno, s takim zagonom, da me pusti brez besed in s solznim očesom.

## **JANJA**

Predstava je posebna. Zgodba v ospredje postavlja mladega Christopherja, ki ima Aspergerjev sindrom. Ker ga je mama zapustila (meni, da je umrla, ker mu je tako povedal oče), živi sam z očetom samohranilcem. Ko njegovi sosedi nekdo umori psa, se odloči, da bo poiskal zločinca. Uspešno ga najde, vendar hkrati odkrije še mnogo drugih stvari, ki mu popolnoma spremenijo življenje.

Scenografija kljub kompleksnosti zgodbe na odru deluje zelo preprosto, čeprav je v resnici izredno premišljeno zasnovana. Predvsem mi je bilo všeč, kako se ves čas dopolnjuje in spreminja z uporabo krede. Presenetila me je disko krogla, uporabljena drugače, kot smo vajeni: luči so se zatemnile, krogla pa nam je v intimnem vzdušju ustvarila nočno zvezdnato nebo.

V predstavi me je resnično navdušila tudi igra. Matjaž Biber je v glavni vlogi upodobil posebnega otroka, Christopherja z Aspergerjevim sindromom, kar je opravil z odliko. S svojo igro me je skozi čustveni kanal popeljal v neznan »avtistični« svet.

Prav tako me je prevzel Nejc Ropret, v predstavi Christopherjev oče. Sina je želel zavarovati pred bolečo resnico, s čimer je storil več škode kot koristi. Vajena sem ga videti v vlogah »tough guyev«, tukaj pa me je presenetil kot skrben, četudi ranjen samohranilec. V zgodbi sta oče in sin zelo povezana in igralca prepričljiva do te mere, da sta v moje oči privabila solze, kar se mi je v gledališču zgodilo prvič. Ves igralski ansambel v predstavi je povezan in prepričljiv! Večina je na odru odigrala več vlog, česar načeloma ne maram, a tokrat me preskoki med liki niso motili, bili so razumljivi, logični in učinkoviti.

## TIA

*Skrivnostni primer ali kdo je umoril psa* je čudovita predstava ne samo za otroke, temveč tudi za nekoliko starejšo publiko. Na zabaven in poučen način prikaže zgodbo o mladem fantu in njegovem detektivskem podvigu, hkrati pa predaja pomembno sporočilo o drugačnosti, ki je prepogosto videna kot nekaj slabega. Igralci s pomočjo banalnih, vsakdanjih predmetov, kot so avtomobilček na daljinsko vodenje, časopis ali šolska tabla, uprizarjajo zanimivo zgodbo o najstniku, ki sicer na prvi pogled rešuje umor sosedinega psa, poleg tega pa ga spremljamo, ko se sooča z življenjskimi izzivi in odraščča. Med igralsko zasedbo me je najbolj navdušil Matevž Biber v vlogi petnajstletnega Christopherja. S kretnjami (trzanje) in spremembami v govorjenju (jecljanje), ki od ustvarjalca zahtevajo ogromno koncentracije, je pristno odigral lik dečka z Aspergerjevim sindromom ter tako gledalcem približal posameznike, ki so zaradi svoje drugačnosti velikokrat izločeni iz družbe.

Scena je sestavljena iz preprostih objektov, ki so me z nekaj domišljije popeljali v deževen London, miren park ali na postajo, polno ljudi. Zelo inovativna se mi zdi upodobitev vlaka, ki ga igralci ustvarijo kar sami, s pomočjo različnih gibov, podobno tudi večkratna uporaba scenskih elementov, kosov oblačil, celo igralcev. Tako en igralec upodobi več likov, en suknič predstavlja več kostumov, tabla v ozadju služi več kot le enemu namenu. Hkrati k čudoviti atmosferi prispeva tudi osvetljava, najbolj izrazna v prizorih, ko Christopher sanja, da bo postal astronaut. Dvorana se tedaj zatemni, le posamezni snopi svetlobe, ki se odbijajo od disko krogle, ustvarijo zvezde ter nas vse popeljejo nekam v višave, tako lahko tudi gledalci podoživimo dečkove sanje. Dogajanje se umiri, vzdušje je sproščeno, odtujenost sanjača od drugih oseb se razblini, zdi se, da smo v tistem trenutku vsi eno, in verjetno vsakdo pomisli na svoje skrite sanje.

Predstava odpira številne pomembne teme, o katerih se žal premalo govori – tako z otroki, ker so »premladi, da bi razumeli«, kot med starejšimi, ker lažno mislijo, da so vseznali strokovnjaki, in ne potrebujejo dodatnih premislekov. Vprašanja o družinskih odnosih, vzgoji otrok, soočanju ob izgubi ljubljenega, iskanju resnice ter navsezadnje o »drugačnosti«, tudi avtizmu, so večna in veseli me, da se lahko tudi mlajše občinstvo skozi zgodbo sooči z njimi.

Če k zgodbi prištejem domiselno sceno, ki gledalca spodbudi k razmišljanju izven okvirjev, in zanimive like, ki sploh med mlajšo publiko nemalokrat vzbudijo smeh, ugotovim, da je režiserka našla pravo ravnotežje med prijetno zabavo in tehtnim premislekom.

## SKUPNI DROBIŽKI

»Všeč mi je, da si Ed sam riše svojo situacijo – pivo, nogometno tekmo, rezultat ... Domiselno, zanimivo, živo je.«

»Oče med tekmo zakriči vsakič, ko bi Christopher lahko kaj ugotovil iz pripovedi sosede; tako prekinja pretok informacij, ker seveda noče, da bi sin izvedel, kdo je umoril psa.«

»Zelo lep je prizor, ko oče sedi pred sinovo sobo – zelo močan in napet, čustven, zbudil mi je sočutje. V očetu vidim veliko potrpežljivosti in ljubezni do sina ... in tudi nekaj kesanja.«

»Policaj je kot iz risanke.«

»Močno prevladuje rumena barva – policijska uniforma, Rogerjeva pelerina, mamini čevlji. Morda želi sprovcirati reakcijo?«

»Vlak je obenem zelo funkcionalen in tudi zelo nagajiv.«

»Dotik Christopherja z mamo in očetom je lep in iskren, deluje magično.«

»Zakaj časopisi za ustvarjanje poti?«

»Christopherjevo potovanje je prikazano kot hrupen, neurejen in nasilen kaos – kot ga doživlja on.«

»Vsi igralci so stalno na odru, a nihče nikoli ne 'visi', vsak ima v vsakem trenutku kakšno nalogo.«

»Razumem, zakaj je mama odšla, vse je postalo prenaporno, ampak ne moreš kar tako izginiti iz življenja otroka in se izogniti težavam!«

»Na koncu Christopher dobi psa. Lep konec. Ampak starša se nista mogla dogovoriti, kdo bo skrbel za otroka, kako se bosta šele za psa!«

»Oče se je hotel oprati krivde, zato je kupil psa, to niti ni toliko za sina, bolj zase, da se znebi grenkobe.«

»Zaključni prizor mi je res ljub, saj ima zame upravičena ponovitev čudovitega prizora še toliko močnejši učinek ...«